

แนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ
สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น บริเวณลุ่มน้ำปิง
**Guidelines for Disaster Education to Promote Disaster
Literacy in Junior High School Students
in Ping River Basin area**

อรณิชา ชุมภูศรี¹, ชรินทร์ มั่งคั่ง^{2*} และ วรินทร์ สิริพงษ์ณภัทร³
Onnicha Chumpusri¹, Charin Mangkhang² and Varintorn Siripongnapat³
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{1,2,3}
Faculty of Education, Chiang Mai University^{1,2,3}
*Corresponding Author's Email: charin.mangkhang@cmu.ac.th

Received 15 October, 2024
Revised 2 December, 2024
Accepted 9 December, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 2) เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลผ่านการวิจัยเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา จำนวน 16 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา เป็นวิธีการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ปัญหา คิดวิจารณ์ญาณ และเกิดทักษะการแก้ปัญหา เพื่อให้สามารถรับมือหรือจัดการกับปัญหา ภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต และสามารถนำทักษะที่เกิดขึ้นไปต่อยอดในการเรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้ากับสถานการณ์โลกได้อย่างเหมาะสม 2) แนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ มีดังนี้ 2.1) ด้านจัดการเรียนรู้ 2.2) ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ 2.3) ด้านการวัดและประเมินผล

คำสำคัญ : ภัยพิบัติศึกษา, ความฉลาดรู้ภัยพิบัติ, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

Abstract

This article aims to 1) study the approaches to disaster education to promote disaster literacy of junior high school students, and 2) propose strategies for disaster education to promote disaster literacy of junior high school students. This qualitative research collected data through document analysis and interviews with 16 teachers of social studies. The research tools included document analysis and semi-structured interviews.

The research findings indicate that 1) approaches to disaster education focuses on fostering analytical problem-solving, critical thinking, and problem-solving skills to enable students to cope with potential disasters in the future. It emphasizes the transferability of acquired skills to adapt to global situations appropriately. 2) Strategies for disaster risk education management to enhance disaster risk awareness include 2.1) Learning Management 2.2) Media and Learning Resources 2.3) Assessment and Evaluation.

Keywords: Disaster Education, Disaster Literacy, junior High School Students

บทนำ

จากสถานการณ์ปัจจุบันที่โลกเข้าสู่ยุคโลกเดือด ซึ่งเป็นขั้นถัดจากภาวะโลกร้อน โดยทำให้มีผลกระทบที่ตามมาคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศสุดขั้วและนำไปสู่การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเช่น น้ำท่วม ไฟป่า ภัยแล้ง พายุที่รุนแรงมากขึ้น อุณหภูมิของน้ำทะเลที่สูงขึ้นอาจส่งผลถึงสิ่งมีชีวิตในทะเล ผลกระทบทั้งหมดจะส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตอยู่ในระยะยาว (วรพร ปุณยกนก, 2566) โดยในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในข้อที่ 13 ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น มีเป้าหมายที่ครอบคลุมในด้านการปรับตัว และสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีการเน้นที่การเสริมภูมิคุ้มกันในการปรับตัวต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ (United Nations, 2023) นอกจากนี้ในตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระ ภูมิศาสตร์ พุทธศักราช 2551 ฉบับปรับปรุง 2560 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ยังไม่มีตัวชี้วัดใดที่เน้นการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นใกล้ตัวหรือส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ดังนั้นเพื่อที่จะส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามารถในการรับมือกับภัยพิบัติได้อย่างเหมาะสมจึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านภัยพิบัติให้กับนักเรียน

ความสำคัญของความฉลาดรู้ภัยพิบัติ (Disaster literacy) เป็นผลที่รับจากการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา เป็นความสามารถในการรับมือและป้องกันตนเองหรือสังคมจากสถานการณ์ภัยพิบัติหรือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถแสดงถึงความพร้อมในการรับมือและไหวพริบในการจัดการกับสถานการณ์ภัยพิบัติ ความฉลาดรู้ภัยพิบัติไม่เพียงแต่เป็นความรู้เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติตนในสถานการณ์ฉุกเฉินเท่านั้นแต่ยังครอบคลุมถึงการวางแผน วิเคราะห์สถานการณ์หรือพื้นที่ และการเตรียมความพร้อมที่จะรับมือกับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (United Nations International Strategy for Disaster Reduction, 2009) ความฉลาดรู้ภัยพิบัติจึงเป็นการมุ่งเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมส่วนบุคคลและ

ครอบครัวย การทำแผนสำหรับการอพยพ การฝึกฝนทักษะการรับมือในสถานการณ์ฉุกเฉิน เรียนรู้วิธีการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น และการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ นอกจากนี้ความฉลาดรู้ภัยพิบัติยังเน้นความร่วมมือในระดับชุมชนและองค์กร เพื่อให้สังคมสามารถรับมือกับภัยพิบัติในลักษณะที่มีประสิทธิภาพและสามารถยืดหยุ่นได้ในทุกสถานการณ์

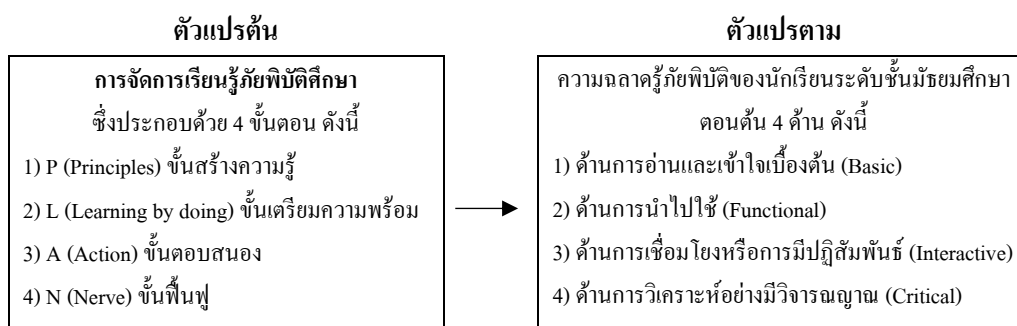
ด้วยเหตุที่กล่าวมา ผู้ศึกษาเห็นว่าควรมีการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา เพื่อที่จะส่งเสริมให้นักเรียนมีความฉลาดรู้ทางภัยพิบัติ เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้เกิดการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดวิจารณ์ การแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความฉลาดรู้ภัยพิบัติ เพื่อให้ นักเรียนมีภูมิคุ้มกัน มีความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ภาวะโลกเดือดในปัจจุบัน อีกทั้งยังส่งผลให้นักเรียนสามารถนำทักษะความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตจริงได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
2. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

กรอบแนวคิด

แนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น บริเวณกลุ่มน้ำปิง จากเอกสารวิชาการ สามารถนำเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังต่อไปนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร วารสาร บทความ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาตามแนวคิดของ John (2012) เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ ภัยพิบัติศึกษาตามแนวคิดของ Brown et al., (2014) ซึ่งประกอบด้วย 1) การอ่านและเข้าใจเบื้องต้น 2) การนำไปใช้ 3) การเชื่อมโยงหรือการมีปฏิสัมพันธ์ และ 4) การวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

2.1 แบบวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาตามแนวคิดของ John (2012) ศึกษาเนื้อหา คัดกรองประเภทของเนื้อหา และตั้งข้อสรุปแบบอุปนัย

2.2 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยพัฒนาแบบสัมภาษณ์สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพจากกรอบแนวคิด ใช้ประเด็นคำถามเกี่ยวกับ 1.1) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 1.2) ด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้ 1.3) ด้านการวัดและการประเมินผล

ขั้นตอนที่ 3 การลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2566 จำนวน 16 คน โดยคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านนั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 5 ปี

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์ รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวคิดใหม่เกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ทางภูมิศาสตร์

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้รับมาเรียบเรียงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย สังเคราะห์ และสรุปข้อมูลที่ได้ นำมาอภิปรายผลตามแนวคิดและทฤษฎี เพื่อค้นหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการศึกษา เป็นการสรุปผลการศึกษาวิจัย เรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ทางภูมิศาสตร์ นำเสนอมนทัศน์ แนวคิด รูปแบบการดำเนินงานนำไปสู่การพัฒนา ต่อยอดเพื่อจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนสังคมศึกษา

ผลการวิจัย

ผลที่ได้รับจากการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยได้กำหนดจุดประสงค์ไว้ 2 ข้อ ซึ่งสามารถนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

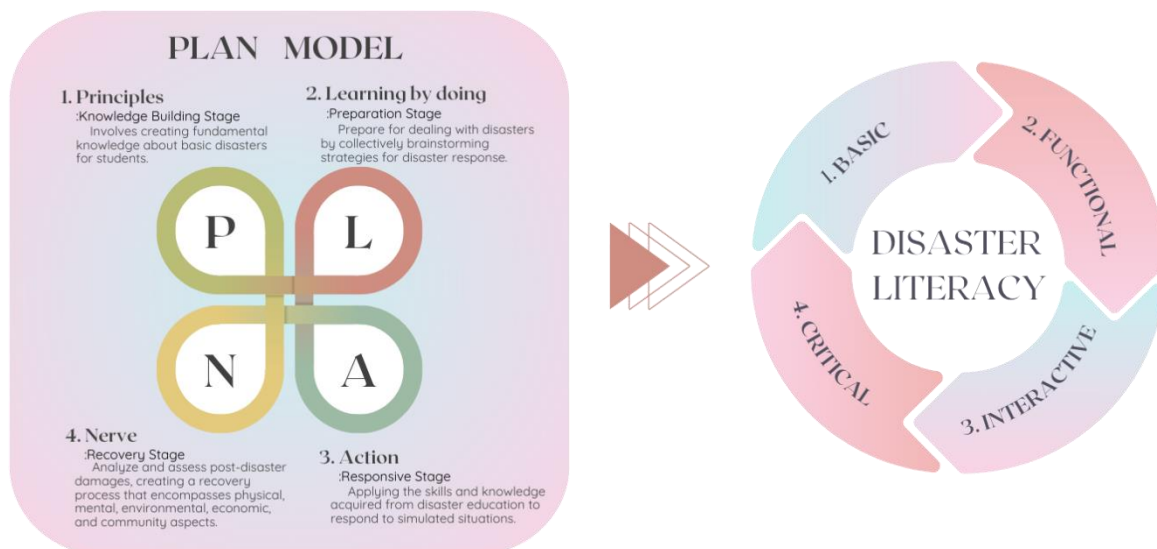
วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จากการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เอกสารในประเด็น

ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาตามแนวคิดของ Collins (2009) John (2012) Brown et al. (2014) และน้ำเพชร นาสารีย์ และคณะ (2564) ผลการวิจัยพบว่าภัยพิบัติศึกษาคือ กระบวนการการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมและการลดความเสี่ยงในกรณีเกิด ภัยพิบัติหรือ ภาวะฉุกเฉิน โดยมีการร่วมมือกันระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ แบบองค์รวมทั้งทางด้านความรู้ ทักษะ จิตสำนึก และความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ภัยพิบัติศึกษามีวัตถุประสงค์ หลักเพื่อให้ นักเรียนสามารถป้องกันและเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติได้อย่าง มีประสิทธิภาพผ่าน กิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการบูรณาการและเชื่อมโยงระหว่างวิชาหรือสาขาต่าง ๆ ส่งผลให้นักเรียน ได้รับความรู้ทั้งจากสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สุขศึกษา และพลศึกษา ภัยพิบัติศึกษาจะ ถูกจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของนักเรียนแต่ละ โรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ภัยพิบัติให้สามารถป้องกันตนเองและชุมชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ ซึ่ง ประกอบด้วยขั้นตอนการสร้างความรู้ภัยพิบัติ 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นสร้างความรู้ (Principles) เป็น การสร้างองค์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภัยพิบัติเบื้องต้นให้กับนักเรียนผ่านการนำเสนอสถานการณ์ภัย พิบัติที่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย รวมถึงประเภทของภัยพิบัติรูปแบบต่าง ๆ ที่อาจเกิดในพื้นที่หรือ ชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ อันนำไปสู่ความเข้าใจถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นและความสำคัญของการ เตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติ 2) ขั้นเตรียมความพร้อม (Learning by doing) เป็นการเตรียมความพร้อม เบื้องต้นในการรับมือกับภัยพิบัติผ่านการระดมพลังสมอง (Brainstorming) โดยกำหนดสถานการณ์ภัย พิบัติและให้นักเรียนจับกลุ่มเพื่อหาแนวทางในการรับมือกับภัยพิบัติ เช่นการประเมินความเสี่ยง การ วางทิศทางการอพยพ การขอความช่วยเหลือ การปฐมพยาบาลเบื้องต้น และการจัดการสภาพจิตใจ เพื่อ เพิ่มทักษะการเอาชีวิตรอดเมื่อเกิดภัยพิบัติ 3) ขั้นตอนสนอง (Action) เป็นการนำทักษะและความรู้ที่ ได้รับจากภัยพิบัติศึกษาไปปรับใช้และตอบสนองกับภัยพิบัติผ่านสถานการณ์จำลอง (Simulation) ที่ กำหนดไว้ 4) ขั้นฟื้นฟู (Nerve) คือ การให้นักเรียนเสนอแนวทางการจัดโครงการเพื่อฟื้นฟูชุมชน หลังจากเกิดภัยพิบัติผ่านการรวมกลุ่มระดมพลังสมอง (Brainstorming) โดยนักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ และประเมินความเสียหายหลังจากเกิดภัยพิบัติ และสร้างกระบวนการฟื้นฟูทางด้านร่างกาย จิตใจ สิ่งแวดล้อมรวมถึงเศรษฐกิจและชุมชน

สำหรับการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา พบว่าเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียน เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติ การเตรียมความพร้อม การนำไปใช้ การขอความช่วยเหลือ ตลอดจนการฟื้นฟูเมื่อเกิดภัยพิบัติ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบของความ ฉลาดรู้ภัยพิบัติทั้ง 4 ด้าน ดังนี้ 1) การอ่านและเข้าใจเบื้องต้น คือ การเรียนรู้ด้านทฤษฎีเบื้องต้นเพื่อให้ เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติ 2) การนำไปใช้ คือ การตอบสนองเมื่อเกิดภัยพิบัติ เช่น การ ปฏิบัติตัวเมื่อเกิดภัยพิบัติ แนวทางการเอาชีวิตรอด และการหาพื้นที่ปลอดภัย 3) การเชื่อมโยงหรือการมี

ปฏิสัมพันธ์ เช่น ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการขอและให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติ 4) การวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ เช่น ความสามารถในการวิเคราะห์ความเสี่ยงของภัยพิบัติ ความสามารถในการเผชิญหน้ากับอุปสรรคและการรักษาสภาพจิตใจให้มั่นคง รวมไปถึงการจัดการและการฟื้นตัวจากภัยพิบัติ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามแนวคิดของ Shaw et al. (2011) John (2012) และ Brown et al. (2014) พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการลงมือทำเพื่อให้สามารถเตรียมความพร้อมทางร่างกายและจิตใจในการรับมือกับภัยพิบัติ ให้สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ แก้ปัญหา และเอาชีวิตรอดในสถานการณ์ฉุกเฉินได้ รวมถึงหาแนวทางการฟื้นฟูชุมชน และสามารถนำทักษะที่เกิดขึ้นไปต่อยอดในการเรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้ากับสถานการณ์โลกได้อย่างเหมาะสมสิ่งแวดล้อมหลังการเกิดภัยพิบัติ ดังนั้นในการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา ครูผู้สอนควรใช้ชุมชนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวของนักเรียนในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ภัยพิบัติศึกษาเข้ากับสิ่งแวดล้อมรอบตัวนักเรียนได้และรับมือภัยพิบัติที่เกิดขึ้นใกล้ตัวได้ ผู้วิจัยจึงได้จัดทำโมเดลการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาชื่อว่า PLAN Model ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) P (Principles) ขั้นสร้างความรู้ 2) L (Learning by doing) ขั้นเตรียมความพร้อม 3) A (Action) ขั้นตอบสนอง และ 4) N (Nerve) ขั้นฟื้นฟู โดยมุ่งเน้นทักษะการคิดพลิกแพลงเพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้ได้กับสถานการณ์ที่หลากหลายผ่านรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือทำด้วยตนเอง อันนำไปสู่การส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการอ่านและเข้าใจเบื้องต้น (Basic) คือ การเรียนรู้ด้านทฤษฎีเบื้องต้นเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติ 2) ด้านการนำไปใช้ (Functional) คือ การตอบสนองเมื่อเกิดภัยพิบัติ เช่น การปฏิบัติตัวเมื่อเกิดภัยพิบัติ แนวทางการเอาชีวิตรอดและการหาพื้นที่ปลอดภัย 3) ด้านการเชื่อมโยงหรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive) คือ ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการขอและให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติ และ 4) ด้านการวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ (Critical) คือ ความสามารถในการวิเคราะห์ ความเสี่ยงของภัยพิบัติ ความสามารถในการเผชิญหน้ากับอุปสรรคและการรักษาสภาพจิตใจให้มั่นคง รวมไปถึงการจัดการและการฟื้นตัวจากภัยพิบัติ ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 2 PLAN Model

ทั้งนี้แนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ครูผู้สอนมีแนวทางในการจัดการชั้นเรียน 3 ประเด็น ได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านจัดการเรียนรู้

1.1 ครูผู้สอนควรบูรณาการเนื้อหาภัยพิบัติศึกษาเข้ากับเนื้อหาในแบบเรียน เพื่อให้ นักเรียนได้รับ องค์ความรู้เกี่ยวกับภัยพิบัติ และสามารถเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติ

1.2 ครูผู้สอนควรจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาแบบเชื่อมโยงกับชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวของนักเรียน เพื่อให้ นักเรียนเห็นเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปรับใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้

ประเด็นที่ 2 ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ครูผู้สอนควรนำสื่อดิจิทัลมาบูรณาการกับการเรียนการสอน เพื่อให้ นักเรียนสามารถเข้าถึงเหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบันมากยิ่งขึ้น และใช้แหล่งการเรียนรู้ใกล้ตัวนักเรียนเช่น เขตชุมชน ภูเขา หรือแหล่งน้ำ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับโรงเรียน

ประเด็นที่ 3 ด้านการวัดและประเมินผล ครูควรประเมินผลผู้เรียนเป็นรายบุคคลโดยใช้การสัมภาษณ์ควบคู่ไปกับการสังเกต

อภิปรายผลการวิจัย

ผลที่ได้รับจากการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยได้กำหนดจุดประสงค์ไว้ 2 ข้อ ซึ่งสามารถอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา เพื่อให้นักเรียนมีการใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดวิจารณ์ และ การคิดแก้ปัญหา ซึ่งมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด 4 ขั้น คือ 1) P (Principles) ขั้นสร้างความรู้ 2) L (Learning by doing) ขั้นเตรียมความพร้อม 3) A (Action) ขั้นตอบสนอง และ 4) N (Nerve) ขั้นฟื้นฟู โดยในแต่ละขั้นตอนมีการประยุกต์ใช้การจัดการเรียนรู้ดังนี้ ขั้นที่ 1) P (Principles) ขั้นสร้างความรู้ มีการประยุกต์การจัดการเรียนรู้แบบปรากฏการณ์เป็นฐาน (Phenomenon – Based Learning) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิษฐา นาครูป และคณะ (2566) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะทางสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกาวีละวิทยาลัย จังหวัด เชียงใหม่ พบว่า ระดับทักษะทางสังคมด้านเผชิญปัญหาและแก้ไขปัญหาของนักเรียน เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญหลังผ่านการจัดการเรียนรู้แบบปรากฏการณ์เป็นฐาน ขั้นที่ 2) L (Learning by doing) ขั้นเตรียมความพร้อม และขั้นที่ 4) N (Nerve) ขั้นฟื้นฟูมีการประยุกต์การจัดการเรียนรู้แบบระดมพลังสมอง (Brainstorming) สอดคล้องกับ นัฐยา ทองจันทร์ และ พงษ์ศักดิ์ เป้นแก้ว (2559) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบระดมสมองเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาในทักษะความคิดสร้างสรรค์ผ่านการลงมือปฏิบัติและร่วมแลกเปลี่ยนกับเพื่อน และขั้นที่ 3) A (Action) ขั้นตอบสนอง มีการประยุกต์จากการจัดการเรียนรู้แบบใช้สถานการณ์จำลอง เพื่อให้นักเรียน ได้เกิดการประยุกต์ใช้ทักษะที่ได้เรียนรู้ให้เข้ากับรูปแบบสถานการณ์ และพร้อมที่จะรับมือในสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นจริงได้ สอดคล้องกับ ขวัญฤทัย ธรรมกิจไพโรจน์ และคณะ (2566) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลองเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิด ได้นำความคิดรวบยอดไปสู่การปฏิบัติ และประยุกต์ในสถานการณ์ใหม่ นำไปสู่การสร้างประสบการณ์ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งทักษะที่เกิดขึ้นเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับ Collins (2009) ได้กล่าวว่าความฉลาดรู้ภัยพิบัติ (Disaster Literacy) หมายถึง ความเข้าใจ ความรู้ และทักษะที่สามารถช่วยในการเตรียมความพร้อมในการรับมือและฟื้นตัวหลังภัยพิบัติได้อย่างเหมาะสม ผู้ที่มีความฉลาดรู้ภัยพิบัติจะสามารถเข้าใจ และใช้ข้อมูลเกี่ยวกับภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ นำแนวทางการป้องกันและการแก้ไขปัญหา รวมถึงสามารถทำให้ระบบท้องถิ่นและชุมชนทั้งหมดมีความเข้าใจและความพร้อมที่ดีเมื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์ภัยพิบัติ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งจากการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอนในรายวิชาสังคมศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านจัดการเรียนรู้ แบ่งเป็น 1.1) ครูผู้สอนควรบูรณาการเนื้อหา ภัยพิบัติศึกษาเข้ากับเนื้อหาในแบบเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับองค์

ความรู้เกี่ยวกับภัยพิบัติ และสามารถเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติ 1.2) ครูผู้สอนควรจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาแบบเชื่อมโยงกับชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเห็นเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปรับใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ สอดคล้องกับ Shaw et al., (2011) กล่าวว่าจัดการเรียนรู้ ภัยพิบัติศึกษามีวัตถุประสงค์ในการสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับภัยพิบัติและวิธีการป้องกัน รวมถึงการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการรับมือกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านการวางแผน, การสื่อสาร, และการทำงานร่วมกับชุมชน 2) ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ครูผู้สอนควรนำ สื่อดิจิทัลมาบูรณาการกับการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนสามารถเข้าถึงเหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบันมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ พงษ์พัชรินทร์ พุฒวัฒนะ (2564) กล่าวว่าจัดการเรียนรู้ที่นำสื่อเทคโนโลยีเข้ามา มี ส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ ส่งผลให้นักเรียนเกิดความรู้ ใจ และความเข้าใจ และสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ดียิ่งขึ้น และใช้แหล่งการเรียนรู้ใกล้ตัวนักเรียนเช่น เขตชุมชน ภูเขา หรือแหล่งน้ำ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับ โรงเรียน สอดคล้องกับวัชรพล นาคทับ และคณะ (2566) กล่าวว่าการใช้แหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมจะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้นการมีส่วนร่วมของนักเรียน โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหรือใกล้สถานศึกษา เนื่องจากนักเรียนจะได้ฝึกทักษะการสังเกต การวิเคราะห์ และการตีความในกระบวนการเรียนรู้ 3) ด้านการวัดและประเมินผล ครูควรประเมินผลผู้เรียนเป็นรายบุคคลโดยใช้การสัมภาษณ์ควบคู่ไปกับการสังเกต สอดคล้องกับ อังศรา ประเสริฐสิน และคณะ (2563) กล่าวว่าการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มี 3 ประการ ได้แก่ การประเมินเพื่อเรียนรู้ การประเมินขณะเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ โดยมีการแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะการประเมินผลฐานสมรรถนะตามรูปแบบทฤษฎี ระยะการประเมินผลการสอนและคัดกรองนักเรียนตามสมรรถนะ และระยะการประเมินผลรายละเอียดกระบวนการสอนที่เป็นรูปธรรม การวัดและประเมินผลเป็นตัวบ่งชี้หลักในการวัดผล ซึ่งการประเมินผลมีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การสาธิตและตั้งคำถาม เป็นต้น

บทสรุป

แนวทางการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือทำและการคิดพลิกแพลงตามสถานการณ์ ส่งผลให้นักเรียนได้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ผ่านการลงมือทำด้วยตนเองและสามารถนำความรู้หรือประสบการณ์ที่ได้รับไปปรับใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่นักเรียนได้พบในชีวิตประจำวัน และสามารถรับมือกับเหตุการณ์ภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการประเมินสถานการณ์และการวางแผนรับมือภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ ในการจัดการเรียนรู้ ภัยพิบัติศึกษาครูผู้สอนควรเชื่อมโยงเนื้อหาภัยพิบัติศึกษาเข้ากับชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวของนักเรียน ใช้ชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ และนำ

สื่อดิจิทัลมาบูรณาการกับการสอน เพื่อให้นักเรียนเกิดความตระหนักถึงภัยพิบัติใกล้ตัวที่สามารถเกิดขึ้นได้ สามารถเตรียมตัวรับมือกับภัยพิบัติที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้ สามารถเอาชีวิตรอดในสถานการณ์ฉุกเฉิน ให้ความช่วยเหลือ และหาพื้นที่ปลอดภัยเมื่อเกิดภัยพิบัติได้ ผ่านการประเมินความเสี่ยงต่ออันตราย ทักษะการวางแผน และการคิดพลิกแพลงตามสถานการณ์ ซึ่งเป็นทักษะที่มีความจำเป็นในปัจจุบันที่โลกเกิดสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ (Climate change) อย่างรุนแรง และมีแนวโน้มที่จะเกิดภัยพิบัติหลากหลายรูปแบบในอนาคตอันใกล้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 การจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษามีความเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวของนักเรียนเป็นอย่างมาก ครูผู้สอนควรสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งในโรงเรียน และชุมชนบริเวณโดยรอบ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวนักเรียนเข้ากับเนื้อหาภัยพิบัติศึกษา และนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาที่ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและนำไปปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

1.2 ในการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา ครูผู้สอนควรใช้เทคนิคการสอนที่มุ่งเน้นการลงมือทำ เช่น การระดมสมอง และการใช้สถานการณ์จำลอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และนักเรียนสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการจัดการเรียนการสอน เพื่อทดสอบประสิทธิภาพของแนวทางดังกล่าว

2.2 ควรมีการจัดการเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษาเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ภัยพิบัติ ให้กับนักเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้นักเรียนสามารถรับมือกับภัยพิบัติที่มีโอกาสเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางสาระภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- ขวัญฤทัย ธรรมกิจไพโรจน์, จันทร์ฉายมณีวงษ์, และจารุวรรณ สอนงญาติ. (2566). การจัดการเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลองเสมือนจริงต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาล: การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุพรรณบุรี*, 6(1), 5-28.
- ชนิษฐา นาครูป, ชรินทร์ มั่งคั่ง, และนิติกร แก้วปัญญา. (2566). การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานเพื่อส่งเสริม ทักษะทางสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกวิละวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีภาคตะวันออก แห่งสุวรรณภูมิ*, 2(1), 30-44.
- นัฐยา ทองจันทร์ และพงษ์ศักดิ์ แป้นแก้ว. (2559). การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโดยการจัดการเรียนรู้แบบระดมสมอง. *วารสารบัณฑิตวิจัย*, 7(1), 2-14.
- น้ำเพชร นาสารีย์, ศักดิ์สิทธิ์ เหมแก้ว, สมศักดิ์ อรัญญา และ สรราม สุขสำราญ (2564). การออกแบบการจัดการเรียนรู้บูรณาการโดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน: ภัยพิบัติ “อุทกภัย”. *วารสารศึกษาศาสตร์ มจร*, 9(1), 150-162.
- พงษ์พัชรินทร์ พุทธิวนะ. (2564). การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในยุคดิจิทัล, *วารสารนวัตกรรม การเรียนรู้และเทคโนโลยี*, 1(2), 1-11.
- วรพร ปุณยกนก. (2566). *ภาวะโลกเดือดจะส่งผลกระทบต่ออะไรบ้าง*. <https://risc.in.th/th/knowledge/ภาวะโลกเดือดจะส่งผลกระทบต่ออะไรบ้าง>.
- วัชรพล นาคทับ, ศศิพัชร จำปา, และชัยรัตน์ โตศิลา. (2566). ผลการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ที่มีต่อ ความสามารถในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับอดีตและเจตคติต่อการศึกษาศาสตร์ท้องถิ่น รายวิชาราชบุรีศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(3), 1196-1208.
- อัสรา ประเสริฐสิน, กมลทิพย์ ศรีหาเศษ, และอารีรัตน์ ลาวน้อย. (2563). แนวทางการวัด และประเมินผลฐานสมรรถนะในศตวรรษที่ 21, *วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัย มหาสารคาม*, 27(2), 16-31.
- Brown, L., Haun, J., & Peterson, L. (2014). *A proposed disaster literacy model*. Disaster Collins, A. E. (2009). A Review and Analysis of the Disaster Literacy Scale. *Information & Security: An International Journal*, 23(1), 53–69.
- John, P. (2012). Disaster Education ‘Race’, Equity and Pedagogy. Sense Publishers. *Medicine and Public Health Preparedness*, 8(3), 267-275.
- Shaw, R., Shiwaku, K., & Takeuchi, Y. (2011). Public education for earthquake disasters: A study of residents in Rishiri Town, Japan. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 20(1), 54-68.

United Nations International Strategy for Disaster Reduction. (2009). 2009 UNISDR
United Nations. (2023). Take urgent action to combat climate change and its impacts.
Terminology on Disaster Risk Reduction. United Nations.